

УДК 338.49:37.091.33

Казарова Г.М., к.псих.н.

Харківський торговельно-економічний інститут КНТЕУ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ТУРИЗМУ

Kazarova H.M., Ph.D.

THE PSYCHOLOGICAL ASPECT OF USING TEACHING METHODS IN PROCESS OF TRAINING SPECIALISTS IN TOURISM

Стрижнем педагогічного процесу системи навчання в спеціальному навчальному закладі туристичного профілю стає навчальна діяльність, тому дослідження системної детермінації навчальної діяльності допоможе відродити в прагненні ідею всебічного розвитку особистості. Відомо, що в узагальненому розумінні особистість - це людина, яка виступає як автономний носій і суб'єкт конкретних людських форм діяльності та ставлення до світу, що склалися історично. Тобто, особистість завжди конкретно історична, вона є продуктом свого часу, тих суспільно-економічних відносин, сучасницею і учасницею яких вона є. Справедливо твердження: особистістю не народжуються, нею стають. Тому найважливішою ідеєю в цілеспрямованому процесі розвитку особистості є ідея гуманістичної парадигми особистісно-орієнтованої освіти і виховання.

Реалізація ідеї позначеної гуманістичної парадигми у навчальній діяльності профільного вузу неодмінно покладатися на принципи індивідуалізації навчання, професійної зацікавленості навчання. Зв'язку навчання з практичною діяльністю і принцип відповідності соціально-психологічних особливостей учасників занять специфіку навчання також відіграють важливу роль в організації навчального процесу.

Особистісно-орієнтована гуманістична парадигма навчання сприяє, насамперед, становленню неповторної індивідуальності, духовності, творчого початку, суб'єкта культури, яка вивчається. Тому стратегічно важливого значення набуває принцип проблемності навчання у творчому розвитку продуктивної навчальної діяльності у вузі туристського профілю.

Сучасна вища школа, поставивши метою формування якостей гуманної, креативної, компетентної особистості, повинна відійти від репродуктивної стратегії навчання, яка будується на відповідність знань, умінь і навичок освітнім стандартам, в якій зміст освіти зводиться до вузівської програми. У зв'язку з цим зростає роль самоосвіти в процесі вчення, цілеспрямованого розвитку досвіду креативної діяльності.

Щоб знання були повними і глибокими, міцними і усвідомленими, педагоги виділяють такі педагогічні умови якості знань, як повнота, систематичне застосування знань, дотримання поступовості, при незмінному зростанні складності знань і способів оперування ними, застосування сукупності методів навчання: пояснювально-ілюстративного, репродуктивного, проблемного, дослідницького. До даних умов ми додали б формування у студента в процесі навчання у вузі досвіду креативною і самоосвітньої діяльності.

Туристичне спілкування - одна з універсальних форм міжособистісного спілкування, яка в умовах інтернаціоналізації та глобалізації життя людей втілюється в один з найважливіших факторів, що визначають якість життя людства. Не випадково туризм визначають як ефективний канал «народної дипломатії». У цьому відношенні великим гуманістичним потенціалом наділені такі різновиди туризму, як соціальний, сімейний, молодіжний, релігійний, а також туризм для людей похилого віку та

інвалідів. Філософія туризму теоретично «санкціонує» соціальні, моральні інтенції туризму, підтверджуючи тим самим його благородну гуманістичну місію сприяти духовному вдосконаленню суспільства, виступати впливовим чинником розвитку особистості.

Можна окреслити основні методологічні, теоретичні та практичні завдання перед педагогікою туризму, яка має свої закономірності:

- Визначальна роль спілкування у вихованні туриста - існуючі в психолого-педагогічних дослідженнях дані показують, що особливості розвитку особистості залежить від умов, засобів, способів і форм спілкування. Основна функція спілкування в туристському вихованні полягає в обміні результатами пізнавальної діяльності між індивідуумами, воно взаємопов'язане з емоціями, які відіграють роль регуляторів людського спілкування. Позитивні емоції підвищують здатність до запам'ятовування і відтворення. Емоційно насичені аксіологічними образами туристсько-екскурсійні маршрути формують особистість, розвивають її психологічні процеси і поведінку;

- Цілісність процесу виховання в туризмі та взаємозалежність його компонентів - педагогіка туризму керується виховною метою як предметної реалізацією ідеалу, законами виховання;

- Залежність результатів виховання не тільки від освітньо-виховної діяльності, а й від реальних умов - полікультурне середовище, в якій знаходиться турист, оптимізує не тільки психологічні процеси, а й процеси розвитку особистості, і соціальні відносини.

У ситуації, коли туризм все більш приймає ринкові форми функціонування, на ринку праці потрібні професіонали, які володіють специфічними технологіями та програмними продуктами, знають основи просування турпослуг, комунікативно-психологічні особливості спілкування з клієнтами і т.ін.

Безсумнівним приводом введення інноваційного підходу у вирішення даної проблеми служить той факт, що в усьому світі у підготовці кадрів для туристичної індустрії пріоритетну увагу приділяється дисциплінам, пов'язаним з психологією спілкування, психологією впливу, менеджментом та економікою турогранізацій, а також методикам вирішення конфліктів.

Основним психолого-педагогічним аспектом вітчизняного професійної освіти у сфері туризму є діяльно-творча функція, тобто досягнення і усвідомлення кожним студентом свого місця у світі туризму, розвиток особистісних, інтелектуальних, культурних та духовно-моральних якостей як фахівця і виконавця. Відповідно з цією функцією психолого-педагогічна підготовка спеціаліста сфери туризму вимагає досягнення органічної єдності теорії і практики, навчання і виховання, взаємозв'язку і наступності викладання природничо-наукових, гуманітарно-філософських і прикладних дисциплін.

Якщо говорити про управління процесом підготовки фахівців, формування і становлення їх не тільки як професіоналів, а й особистостей, потрібно відзначити нові підходи та методики викладання спеціальних і допоміжних дисциплін з використанням ігрових і проблемних методів навчання, моделювання виробничих і життєвих ситуацій, використання психолого-педагогічних та адаптаційних тренінгів, зокрема:

- діалогові, дискусійні ситуації, що виходять за межі обсягу досліджуваних знань, що вимагають як самостійного, так і колективного вирішення поставленої проблеми;

- тренінгові заняття, що допомагають студентам використовувати набуті знання в ситуаціях реального життя, в усвідомленні конкретних проблем, в самостійному пошуку рішення;

- рольові, ділові ігри, в ході яких виділяються компоненти навчального процесу,

що безпосередньо впливають на формування таких якостей, як компетентність, автономність, комунікативність;

- ігрові заняття для закріплення матеріалу, мотивації і психологічної розрядки.

Звернемо увагу, що на сучасному етапі, окреслюючи основні проблеми фахової підготовки спеціалістів туристичної сфери, дослідники часто підкреслюють необхідність застосування ігрових методів навчання як найбільш ефективних. С психологічної точки зору використання гри в процесі навчання, створює підстави для формування тих найважливіших психологічних і соціальних характеристик людини, що визначають, його здатність займати і виконувати ту чи іншу соціальну роль. Дж. Мід [2] вважав, що саме в грі формуються ці найважливіші соціальні визначення людини. Граючий виявляється перед необхідністю чітко розуміти себе в грі, а рівно і партнерів і супротивників по грі. Таке розуміння необхідно йому в будь-який конкретний момент гри. Але це розуміння направлено так само і на те, щоб передбачати їх подальші дії і ту реакцію, яка може бути на його дії з боку оточуючих. Опиняючись в такій складній, багатовимірній ситуації, граючий формує ті навички, без яких неможлива його життя в соціумі, в чому що полягає в умінні розуміти і припускати позиції безлічі учасників соціальної взаємодії, не втрачаючи власної.

Створення гри, починаючи з формування її задуму, придумування і розподілу ігрових ролей, обговорення правил гри, вимагає від кожного з граючих напружити його інтелектуальних і емоційних ресурсів. Гравець повинен одночасно утримувати і власні ігрові цілі, і цілі товаришів по грі, і, що найбільш істотно, співвідносити самого себе зі своєю ігровою роллю, ігрову ситуацію з реальною ситуацією. Без виконання цих умов гра взагалі не може бути втілена навіть у її найпростішому, нерозгорнутому варіанті.

Учасник рольової гри з необхідністю є і її автором, режисером, актором, глядачем і критиком. Таку багатопланову ситуацію у свідомості не може створити жоден інший вид його діяльності: ні традиційна навчальна діяльність, ні спілкування з однолітками, ні сімейні відносини, ні навіть роль глядача, слухача, читача. Досвід участі у рольовій грі дає не тільки важливі преференції в реалізації себе в будь-якій соціальній ситуації за рахунок одночасного утримання безлічі позицій, а й досвід розрізнення гри і негри, тобто розуміння незворотності власних дій, усвідомлення відповідальності. У грі отримується можливість вибудовувати моделі соціальної дійсності. Побудова цих моделей в грі веде не тільки до перевірки їх «на міцність», а й до перевірки продуктивності загальних принципів моделювання.

Ці випробування можуть носити багатоплановий і неоднозначний характер. Але в кожному разі гра стає сполучною ланкою між уявою і неігровою дійсністю. Ця дійсність чинить опір прагненню гравця підпорядкувати її своїм уявленням про неї. Перш за все, непереборним чинником такого опору для виявляється уявлення про дійсність інших учасників гри, які склалися в них поза грою і трансльовані ними в гру.

За А. Маслоу [1] гра як прагнення людини створювати ролі, що не збігаються з існуючими соціальними ролями, - основа самоактуалізації людини, насамперед як члена соціуму. Без уміння людини будувати ігрові ролі, що не збігаються з соціальними, немає свободи в соціумі. Наполягаючи на соціальному статусі створеної ним ігрової ролі, людина повинна вміти засумніватися для себе і роль, для якої він домігся статусу соціальної.

Також звернемо увагу на те, що основа мотивації навчання у навчальному закладі туристського профілю - це можливість подорожувати, пізнавати світ, вчитися і вдосконалюватися, створення інноваційного туристського продукту, значні зміни в соціальній поведінці людей, поява незвичних "екзотичних" форм мандрівок.

Туристська діяльність це не тільки переміщення у фізичному просторі, а й переміщення в культурному середовищі. Виходячи з цього, туристська діяльність може

відбуватися або в своєму культурному середовищі, або за її межами. Тобто, з одного боку, переміщення відбувається у своїй соціокультурному середовищі, якщо люди подорожуючи, пізнають власну культуру, наближаються до своїх культурних еталонів - святинь, які об'єднують людей в єдине соціокультурне співтовариство. З іншого боку, можна здійснювати тимчасове переміщення з власного простору в іншу соціокультурну середу.

Такий вид туризму можна назвати подорожжю, мандрівкою. Подорож здійснюється для ознайомлення з іншими культурами через книги або різноманітні інформаційні джерела, а при безпосередньому контакті з пам'ятниками, побутом, звичаями іншої, відмінної від нашої культури. Під час подорожі не розглядається мета прийняття нових культурних цінностей, турист залишається самим собою, представником своєї соціокультурного середовища, стороннім спостерігачем. Він може придбати, додати щось нове, розширити своє пізнання навколишнього світу, але він не відрікається своєї культури. Таке переміщення, туристичні подорожі можна вважати соціально-психологічним явищем, психологічними функціями, може бути розглянуте як схоже з грою. Потрапляючи у незнайому ситуацію, інше культурне середовище, подорожуючий отримує можливість виходу із звичайної соціальної та психологічної позиції і, таким чином, усвідомити її як внеположену до нього.

Таким чином, використання ігрових методів навчання відповідає основним психолого-педагогічним завданнями підготовки фахівців у сфері туризму. Зокрема створення умов для формування особистості, здатної використовувати не тільки отримані знання та вміння, а і творчій потенціал, яка усвідомлює власну позицію та відповідальність за неї.

Перелік посилань

1. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу – М.: Смысл, 1999. – 425 с.
2. Мид Дж. От жеста к символу / Дж. Мид // Амер. социол. мысль. Тексты / под ред. В. И. Добренкова. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1994 – С. 215-227
3. Москаленко В. В. Соціальна психологія. Підручник. Видання 2-ге, виправлене та доповнене / В. В. Москаленко – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.
4. Роменець В. А. Психологія творчості / В. А. Роменець – К.: Либідь, 2001 – 287 с.